

NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN

136095-B

ALT-

136095-B

35

DISSERTATIO

INAUGURALIS POLITICO - MEDICA

SISTENS

129. D. 456.
OFFICIA ET RELATIONES PHYSICORUM

IN MUNICIPIIS HUNGARICIS

QUAM

ANNUENTE INCLYTA FACULTATE MEDICA

IN

R. SCIENTIARUM UNIVERSITATE HUNGARICA

PRO CONSEQUENDO

Doctoris Medicinae gradu

PUBLICI JURIS

FECIT

Alexander Augustinus Novák

Theses adnexae defendentur in Palatio universitatis

PERBREM.
TYPIS JOSEPHI BEIMEL.

A' helyhatósági
rendes orvos
viszonyai 's kötelességei

Nihil magis praestandum est
quam ne pecorum ritu sequamur
antecedentium gregem, pergentes
non quad erundum est se qua itur.

L. Annasus Senecd.

Orvos Doctorrá
iktatása ünepélyére
írta
Novák Sándor Ágoston.

P e s t e n 1842.

Esztergami Beimel József betűivel.

NAGYSÁGOS

STÁHLY IGNÁ CZ

URNAK,

Ó CS. KIR. FÖLSÉGE TANÁCSOSÁNAK,

Magyarország Főorvosának,

A GYÓGYITAN, SEBÉSZET, SZABAD MŰVÉSZET, S BÖLCSÉLKEDÉS

DOCTORÁNAK

A MAGYAR AKADEMAIAI TISZTELETI

AZ ORVOSI S BÖLCSÉLKEDÉSI KAR RÉNDES TAGJÁNAK,

TÖBB TEK. NEMES VÁRMEGYÉK

TÁBLABIRAJÁNAK.

**A HAZA, EMBERISÉG S TUDOMÁNY
FÖLKENT BAJNOKÁNAK,
MINDEN SZÉP JÓ ÉS HASZNOS
LELKES ELŐMOZDÍTÓJÁNAK,
A MAGYAR ORVOSI REND DISZÉNEK,
S ÉRDEMDÚS VETERÁNJÁNAK
LEGMÉLYEBB TISZTELETE JELEÜL**

A' szerző.

A tanulói pálya szűk köréből kilépve a cselekvés tereére, mellyen tőlem az emberiség mint orvostul, a haza mint polgártul, pályám irányában kötelességeket igényel, az akadémiai törvény pedig az irodalom mezéjén tettleges föllépést követel, a helyhatósági orvos viszonyais kötelességei fejtegetésére fordítám figyelmemet. — Töretlen az ösvény mellyen indultam. Mert az alkotmány s helyhatósági szerkezet szellemével meg nem férő, ez irányu külföldi munkákat nem használhattám. Igyekvém, mennyire szűkkörü ismeretim engedék, figyelve egy részről a korunkban roppant lépé-

sekkel haladó orvostan, más részről az alkotmányos állás s megbecsülhetlen helyhatósági szerkezet élet teljes mozgalmira, ki fejteni tárgyamat.

Vegye egyébiránt az engedékeny olvasó e munkáckát, mint csekély jelenségét az imádott hon üdve előmozdítására szentelendő legőszintebb ügyekezeimnek.

Minden jólrendezett álladalom fő föladata: a nép lehető legnagyobb boldogságának eszközlése. Mert az álladalom egyes családoknak öszvege, mellyek épen azért alakultak társasággá, hogy öszvesített erők által a közjólétet, személy 's vagyon bátorságot annál inkább biztosithassák. E nagy czél eszköze s tényező föltétele erős és egészséges nép minél nagyobb számában alapszik; számos erős és egészséges nép eszközlése tehát, azaz: az álladalmat alkotó nemzet mind extensiv mind intensiv kifejlésének előmozdítása, fő gondja az álladalomnak: egy olly elv, mellyet már a' régibb idők bölcs népei a görögök és rómaiak is ismerni látszának, kiknek nevelési rendszerökben a' legnagyobb szigorúság uralkodott, egész tulságig menő, midőn csonka vagy béna szülötteiket mint a társaságnak csak terhére leendőket, kitevék.

A' polgárisodás derültével, midőn az emberek kezdének eljutni azon öntudatra, hogy nem a nép van egyesekért teremtvé, kezdének a' fölhozott eszmék valósitásán gondolkozni, végre ahban állapotván meg: hogy az orvosok, kiknek az ember ápolása s gyámolítása jutott ez életben pályarészül, hatósági tekintélylyel kezeljék e nagy czél eszközlését; s így kapcsolaték miveltebb álladalmakban lassankint egészségőr osztály a kormányzathoz. Honunk e tekintetben nem áll utósó helyen. A n. m. k. Helytartó Tanács, mellyre az 1723-ki 101-ik, és az 1741-ki 11-dik

t. cz. értelme szerint az egészségi ügy kormányzásáért van, az ország főorvosa vezérlete alatt, egy meghatározott számú személyzetből álló egészségi osztálylyal bír; a Helyhatóságok el vannak látva rendes orvosi személyzettel, s így ennek is, mint több más üdvrejlő intézményeinknek, meg van alapja: s ha nem úgy kamatozik a honnak, mint kellene, az alkotmányos létünk többi anomáliáihoz számítandó. Vajlja ennek rendszeresítése a teendők során a lényegesen sürgető tárgyak közé soroztatnék; mert eredményei mind szellemi, mind anyagi kifejlődésünkre sokkal üdvösebb befolyással leendnének, mint talán egyelőre sokan gondolnák.

Mi a helyhatósági orvoshivatal történeti vázlatát illeti, honunkra nézve igen bajos annak kútfejére akadni; úgy látszik még is, az anjou család királyai alatt kezdett létrejönni, kivált Robert Károly alatt, ki nevezeteseb városainkat rendbe szedvén fallal kerítetté, s a harmadik — polgári — rend eredetére alkalmat nyújtott. Annyi bizonyos hogy a műveltség növekedtével a városok tartának legelőbb közös orvosokat, kik bizonyos zsoldért ingyen tartoztak a szegényeket gyógyszerekkel ellátni és gyógyítani. Később Zsigmond királyunk — egyszersmind római császár — kultartományaira nézve rendelé, hogy minden nagyobb város egy, a templom jövedelmeiből száz forint évi bérrel fizetendő orvos mestert (magister medicus, magister in physica) tartson. Vajjon ezen rendelete honunkban is fogantatba vétetett-e, vagy már itt az előtt is létezett? a felelet haladja történeti ismeretimet. A 16-ik század végén még kevés, 17-ikben már több magyar orvostól olvashatni, hogy ez vagy ama hatóságnak orvoshivatalát töltötte be. *) Lassankint a. n. m. kir. Helytartó tanács utján minden megye, kerület s nevezetesebb város

*) Veszprémi memoria medicorum Hungariae, Debreczini.

megnyeré az engedelmet közorvos hivatal állítására, úgy hogy jelenben már, 1840-ben professor Bugát és dr. Flór által kiadott magyarországi orvosrend névsora szerint honunkban 90 megyei, 50 városi, 7 kerületi főorvos 347 rendes sebész, összesen 503 közorvosi hivatal létezik. Ha az 500 kerekszámhoz 10,000,000 lakost veszünk, úgy honunkban minden közrendészeti orvosra 20,000 ember esik: e meglepő aránytól egészségi ügyeinkre csak üdvöst várhatnánk. De ha föl vesszük azt, hogy péld. Bihar megyének 200 □ m. teré 400,000 embere 2 főorvos, 8 sebész esik, míg a 10 □ mf. Tornában 28,000 lélekre egy fő orvos és 1 sebész, tehát itt 5 □ mf.dön 14,000 ember fölött örködik egy hivatalos orvosegyed, midőn Biharban 20 □ mfdnek 40,000 emberére juthat egy: szép reményünk meghiúsul mert a hivatalnak pontos és lélekismeretes betöltése illy körülmények közt valóban mathematicai lehetlenséggel határos. Hasonlít ez polgári szervezetünk azon anomaliájához, midőn országgyűlésen a kis Tornát szintugy 2 követ képviseli, mint a nagy Bihar, a számos nemeségű Pozsonyt, Borsodot. Bizhatni azonban a kor haladó szellemében, hogy e rendetlenség sokáik így nem maradand.

E rövidke történeti vázlat után, átmegyek értekezésem, tárgyalására.

A. A helyhatósági orvos viszonyai.

Legelső kérdés, melly itt előnkbe ötlük, a helyhatósági orvoshivatal miképi betöltése. Ez véleményem szerint legczélszerűbben eszközöltetik csőd által, hogy t. i. a csődültek közül a közvéleményt bíró orvos egyed a hatósági polgároktól felkiáltás, vagy szükség esetében szavazat által választassék. E mód legjobban megfér alkotmányunk

szellemével, Igen természetes is, hogy az válassza az orvost, kinek egészsége fölött őrködendik, vagy ki fölött szükség esetében törvényes eljárásokat teend: de közérdeki nézetből véve is a dolgot, bizonyosabban fog így a választás érdemesre esni, mint ha egyesek választanak, kiket, mint nálunk szomorúan tapasztalhatni, többnyire magány érdekek vezérelnek — az olly méltatlanul néhol rájók ruházott, máshol általok törvénytelenül bitorolt — választás jogokbani eljárásban, s innen van, hogy régibb időkben, midőn még alkotmányos életünk ennyire kifejtve nem volt, a hatósági orvos a mérnök, várnagy, megyehajdu, sőt a bakóval magával egy rangba helyezve, csak béres cselédnek tekintetek.

A helyhatósági orvos hivatalra minden orvosdoctorok birnak igénynyel, kik azon tudományokat, mellyek e szép hivatalbani pontos és lelkiismeretes eljárhatást feltételezik, a kiszabott öt év alatt sajátjokká tevék; különösen pedig azok tarthatnak rá számot: 1. kik a tudomány legtöbb ágaiban fáradozva több oklevélre érdemesíték magokat; honunkban kivált a sebészség s barmászat érdemelnek elsőséget, hogy ne émlítsem a szemészséget is. 2. kik értik a nemzet nyelvét, valamint a hatóság körében létező többi népekéit is; 3. kitünő becsületesség, igazságszeretet, férfiúi szilárd jellem, béketűrés és szorgalom, nem különben jó írásmód, s bizonyos előadási ügyesség nélkülözhetlen tulajdoni a fő orvosnak.

Egyébiránt a hatósági orvos választásakor következő pontok érdemelnek figyelmet, 1. elsősege legyen honfinak külföldi felett; mert ha áll egyes orvosul az, hogy annak a hazát, égalyt, népet, ennek életmódját, miveltségi fókát, jó és bal szokásait ismernie kell: kétszeresen áll az a fő orvosul, ki tiszténél fogva köteleztetik minden ártalmas befolyásokrol, mennyire emberi erő és tudomány engedi, védeni megyéje lakosságát. 2. elsőséget érdemel-

nek, kik elmeszüleményeik nyilvánossá tétele által tettelesen bebizonyíták, hogy az orvosi terjedelmes tudomány több ágaiban, különösen pedig a helyirat körében helyes és bő ismerettel bírnak. 3. úgy szinte kik jeleit adák a védhimlővel bánásmód körüli ismeretök s ügyességöknek.

A hatósági orvost sokszoros viszonyok kapcsolják az emberiséghez, mellyek ugyanazok a többi orvosokéival, s ezért értekezésem körén kívül esnek: de viszonyait a hatósághoz, mellynek alárendelve, s az egészségi személyzethez mellynek fölrendelve van, röviden fejtegetni munkám tárgy körébe vág.

A helyhatósághoz sokszoros kötelesség kapcsolja a hatósági orvost; nem feledvén azonban soha, hogy meggyőződése ellenére az önkényes rendeleteknek, mellyek a tudomány elvei szerint az emberiség kárára, és kárával történendnének, engedelmeskedni nem csak nem köteles, de sőt azokat minden erejéből akadályoztatni, s végrehajtásoknak törvényesen ellenmondani esküje szentségénél fogva tartozik. Egyébiránt igyekezzék a fő orvos a hatóság minden tagjaival meghitt viszonyban lenni; a pártokra nézve tudja megkülönböztetni önmagában a polgárt az orvostól. Mint főorvos előtt ne legyen pap, ne nemes, ne paraszt, ne gazdag s ne szegény, sőt ne feledkezzék soha a magyar hatósági orvos, hogy a pénztár, mellyből fizetetik, csupán a szegény földnépe verítékáztatott filléradójából táplálkozik.

Ügyfeleit illetőleg: igyekezzék azokat barátsággal s szeretettel magához lekötelezni; ne éreztesse velök soha azon felsőségi tekintélyt, mit neki hatósága kölcsönöz, sőt ha valamelyikök állásáról s szent hivatásáról feledkezve megbotlanék, igyekezzék szinte az ügyféliség s barátság színe alatt gyöngéd s nyájas tapintattal, — melly nagy orvosokat annyira jellemezi, — értésére adni tévedését, s rendre

utasítani; — ez azon ut, melyet követve, ismervén az ember természetét, csudákat idézhetni elő a moral ösvényén, s ez az ut, mellyen a tudomány legtöbbet, s az orvosrend mind szellemi mind anyagi tekintetben még többet foghat nyerni.

Az újabb időben különösen lábra kezdenek kapni az ujhúzások, orvosok és sebészek közt, minden esetre a tudomány s rend kárával. Mellyik rész hibáz inkább s tér el a helyes utrol, meghatározni nem munkám tárgya; annyit ugyan tiszta lélekkel merek állítani, hogy a sebészi rend *kigúnyolva* épen nincs. Sajnálkozunk uraim, sajnálkozunk, mert ha egy részről méltányos örömmel vagyunk készek elismerni, s nyilatkoztatni, hogy sebész ügyfeleink között olly férfiak találkoznak, kik bármelly haza orvos rendének diszére, s tudományunknak mindenha bajnokává válhatnak: de más részről szomorúan kénytetünk kí mondani, mikép ugyanazon rend hasonlíthatlanul nagyobb része csak paródiáját szerepli az igaz orvosi tannak. Igen, uraim mert tanulási pályánk alatt csak elemeivel ismerkedünk meg tudományunknak. Itt már feltételeztetik, vagy legalább kellene, hogy az egyed ki a polgárzatban egy illy nehéz szerep vitelét vállalja magára, megkérdezte s vizsgálta légyen magát, képes-e megfelelni a nagy feladatnak? Ellenben vajjon mi történik? nem emlitem, mi közönségesen tudva van, milly készüllettel lép egynémely sebész azon tudományok küszöbére, mellyek annyi előismeretet, értelmiséget, emberszeretetet föltételeznek. Megfutva dicsőségesen a két három vagy pro renata négy évig tartó tanuló pályát, alto supercilio kilép az élet terére, s itt megállapodik tudományos mivelődésében, részint, mert nem bir elég előismeretettel, haladhatni a szokatlan tudományos sikon, részint hiu elbizottságból, melly annyira jellemzi a kezdőket. S e nézetekből indulva ki teljesen osztozom azon érdemes egyetemi tanár ur indítványában, ki a sebészrendet

így a mint ma hazánkban létezik, jövődében nem képzni indítványozá, — és tisztelet becsület, de igazság is, ez nem gúnyolás.

De messze is tértem tárgyamtól. Igyekezék a hatósági orvos mindenkép a békét, csendet, kölcsönös bizodalmat s türelmet föntartani, s a felbomlottat helyre állítani; a tulzókat, tudományban botlottakat a mondottam tapintattal részére vonni, s helyre utra téríteni.

A gyógyszerészekkel való viszonya a rd orvosoknak azon oknál fogva, miszerint az első állása s jóléte az utóbbiaknál csak nem föltételeztetik, többnyire igen jó szokott lenni. Igyekezék az ezen barátságos viszonyból a közönségre könnyen háromolható káros következmények elhárításán; az előforduló hibák, botlások, kihágások helyreigazítása mindenkor hivatalos szigorúságnak, és soha ne viselje a személyességnek legkisebb bélyegét sem.

A' bábákat illetőleg ez előtt szokásban volt, hogy a megyék orvosaitól a legszükségesebb ismeretekkel s szabaddalmazó levéllel ellátva üzhették mesterségüket: mennyire tudomásom van e tárgyról, ez már ma többé nem történik. Figyelemmel legyen tehát a' rendes orvos, hogy kontár avatlanok a természetnek legdicsebb művét járatlan kezekkel illetve, meg ne szentségtelenítsék.

A' kórházakban szükséges ápolók s ápolónőkre nézve, vigyázzon fel, hogy józan, becsületes s békeszerető tagok alkalmaztassanak.

B. A helyhatósági rendes orvos kötelességei.

I. Az egészségi állapotra való általános felügyelés.

Mi az egész országra nézve a főorvos, az a' helyhatóság körében a' rendes orvos. Olly szép hivatás, mellynek érzetében büszke lehet, mert ezrek egészsége fölött örködni, látlanul, észrevétlenül háritni el a közelgő veszedelmet embertársai fölül, így hatni az álladalom szellemi és anyagi jólétére, egy megfizethetlen öntudat. Azonban nem kisebbek a kötelességek is, mellyeket a' hatóság attól, kit élte védőjévé emelt, megkíván. Fő gondja legyen a rendes orvosnak környékét topographiai tekintetben teljesen kiismerni i. e. embereit, azok szellemi élvezetét, miveltségi fokát, anyagi állapotját, szokásait, élelmezési rendszerét, s mindazon behatásokat, mellyek tudománya tárgyára az emberre ingerként hatnak, kiismerni tanulja. A' hibákat javítani, hiányokat helyrehozni, hatásköréhez képest lényeges kötelességének tartsa. A' helyhatósági élet nyilvános mezeje olly szép pályatér a rendes orvos emberiségnek áldozott élte kitüntetésére, mellyet más miveltségi nemzetek institutioiban sehol fel nem találunk; de melly tér fájdalom kevesektől ismertette még kevesebektől méltányoltatik. Ügyelettel legyen továbbá a' rendes orvos az egészségre, ártalmas behatások elhárítására, millyenek a mocsároktól, rendezetlen folyók kiáradásaitól,

mérges anyagú edényekben készült tápszerek s italoktól s a rosz ivóvíz által okoztatnak; úgy nem különben az alkalmatlan ruházat czélszerűtlenségére figyelmeztesse az illetőket; a lakhelyek egésségtelen helyzetei változtatására a hatóságot szólítsa fel; a középületek építésére, millyenek az egyházak, gyülestermek, iskolák, szóval mindazon épületek mellyek több ember befogadására számítvák, szorosán ügyeljen fel, s ha azok bár mellyikét netán orvosi tekintetben akár alakjára, akár helyzetére, akár az építési anyag minőségére nézt czélszerűtlennek találandná a hatóságot erre figyelmeztetésként, az építést meggátolni tartozik. Egyike legszebb kötelességeinek, az előítéleteknek köznépünk-nél uralkodó tömegét férfias elszántsággal, a' tudománynak minden kezeiben levő eszközeivel a lehetőségig gyéríteni, s lassankinti teljes kiirtására munkálni.

Továbbá idetartoznak a tisztasági intézkedések, kivált népes városokban, mellyek hiánya egyik fő oka a városi nép nagy halandóságának. Mentő intézetek hiánya rögtöni életveszedelmekben, értelmes halott kémek nem léte, — eltűrése a leglakottabb helyeken az életre ártalmasan ható iparági gyároknak, péld. tñároknak stb. — köztemetők a fñnmaradt emberiségre még mindig ártalmasan ható helyzete, — az orvosi személyzet aránytalan felosztása, — s az orvosi tudomány hős szereivel kontárkodó kuruzslók s szintároknak fegy alatt nem tartottléha serege, — s végre hiánya a kór- ápoló- szül- és lelenczházaknak: ezek mind olly tárgyak, mellyek ha már léteznek az orvosnak éber figyelmét s fölügyázását igénylik, s ha még nem léteznek, körülmény, helyzet és sürgetőbb esetek szerinti életbe léptetésök főgondját megkívánják.

Általános kötelessége a hatósági orvosnak azon kórokra függeszteni figyelmét, mellyek majd járvány, majd csak szórványilag, de tájhoz kötve uralkodnak megyéjében, felhatni az okokra, mellyek azokat előidézék, kitanulni a kó-

rok természetét, figyelmeztetni reá ügyfeleit, a tapasztalt gyógymódot velök közleni. Továbbá figyelmessé tenni s megismertetni a föld népével a környékében termő mérges fűveket és gombákat, s e végre megyejét fűvészi tekintetben többször beutazni hivatásához tartozik. A fűszerárusok kik mérges anyagok vagy kelmék eladására szabadalmazták, szüntelen figyelme alatt legyenek, mert szomorúan tapasztalhatni ezen szabadalommal visszaélésnek napenkénti káros következéseit; ugy nem különben a vásárról vásárra kóborló s gyakran mérges szereket általános csalhatlan gyógyszerül árulható csalók tömegére is vigyázattal leendő.

II. Az egészségí személyzetre való felügyelés.

Emlitém már, hogy a helyhatósági orvos a' maga körében az a mi az ország fő orvosa. Az ő fölügyelete alá tartozik megyéjében létező minden orvos, sebész, gyógyszerész, bába; megjegyzem azonban, hogy az előforduló hibák s botlások bünhesztésére épen nincs felhatalmazva, minden nagyobb szerű orvosi kihágást kötelelessége erejénél fogva tartozván az illető helyhatóságnak bejelenteni.

A helyhatósági rendes orvosnál tartozik magát minden a megyében megtelepedni akadó orvos, sebész, bába oklevele előmutatásával bejelenteni, ki azt látomálván az egyed nevét jegyzőkönyvébe iktalja, s a többi orvosi személyzet köztudomására juttatja. Lélekismeretes tiszte a rendes orvosnak, eszközteni, hogy kerületében csak hiteles egyetemeknél oklevelet nyert orvos, sebész, bába üzhesse gyógy-gyakorlatát; figyelni fog, ha vajjon ezek körrökön túl nem lépnek-e? elegendő számmal s arányosan vannak-e elosztva? némelly helyek nem kénytelenek-e hiányát érezni a tudomány avatottjának? s végre a kontá-

rok avatlan kezeikkel a tudomány szentségét nem fertőztetik-e? Nem mellőzhetem itt egy némellyik megyének azon felöltő tettét, miszerint csupán balul felfogott philanthropicus nézettől elszédítettve az orvosi egyetem által meg nem vizsgált s oklevéllel nem bíró egyént általános gyógyíthatási és vényírhatási joggal ruháznak fel.

A sebészi gremium szinte ügyelete alá tartozik. Köteles a borbély üzönczők felvételekor vigyázattal lenni, vajjon a felvétetendő egyed alkalmas-e, bir-e elegendő ismeretekkel különösen az annyira szükséges latin nyelvben, s ügyességgel, hogy belőle tudományosan képzendő egyed, s a statusnak az orvosi szakmában hasznos polgára válhassék, s végre az erkölcsi jellem ajánlja-e? s e tekintetknél fogva meg fogja határozni a tanulásra szükséges éveket; felszabadtásakor szinte jelen leend, s ha elegendő ügyességet, ismeretet mutat s jó maga visellete által kitűnőséget érdemel, felszabadtja.

A helyhatósági rendes orvos egyik nagy kötelessége a gyógyszerertári vizsgálat, mellynek nagy tárgyismerettel, szilárd részrehajlallansággal, s a legnagyobb szigorúsággal kell történni, mert a gyógyszerertárakból élet vagy halál vitetik a betegeknek. Ha nem többször legalább minden évben egyszer, kerületében létező több orvosok, úgy nem különben a nélkülözhetlenül szükséges tanúk — királyi városokban a tanács által kiküldött tanácsbeliek, megyékben a járásbeli szolgabírák vagy hites táblabírák — jelenlétében, következő pontok szerint járjon el tisztében.

1. A gyógyszerészeti személyzetet illetőleg tudja meg ki a tulajdonos, mi joggal bírja a tárt, mutassa elő gyógyszerész mesteri oklevelét, mert honunkban csak olly gyógyszerertár létezhet, mellynek felállítására a n. m. m. k. helytartó tanács engedelmet adott; a gyógyszerertár tulajdonos halála esetében csak gyógyszerészmesterei oklevéllel

ellátott egyed vezetheti a' tár ügyeit; — a segédek kikerdezendők hol s meddig tanultak, s bizonyítványaik megnézendők; az üzönczöknél figyelemmel leendő, érte nek-e latinul, elvégezték-e a hat vagy legalább is négy deák iskolát; próbára teendő a gyógyszerészségben tett előmentüket, felvételőknél s felszabadításoknál is jelenlén, ha megérdemlik, szabadító levéllel látandja el őket.

2. *Könyveket* illetőleg, elkerülhetlenül szükséges minden gyógyszerháznak a szerek készítmódját tárgyazó pharmacopéát — nálunk jelenleg törvényes az 1834-ki bécsi — bírni, úgy nem különben a gyógyszerek árszabását, — törvényes az 1829-ben az egyetem betűivel Budán latin s magyar nyelven megjelent, mellyhez 1839-ben egy új pótlék kapcsoltatott — szükséges továbbá a hiánykönyv — liber defectuum — mellybe írassék a gyógyszerek elkelési, megvételi s készítméi dátuma stb. stb. Ezen kívül még kívánható hogy minden gyógyszerháznak legyen egy kis kézi könyvtára, néhány külszázági s legalább egy universalis pharmacopoeá-ból s több híres vegytani fűvészetis természettörténeti munkából álló, az üzönczök célszerű használatára. Ezután vizsgáltsék meg maga

3. A *tár* ügyelettél lévén fekvése, nagysága, boltozata száraz világos s elegendő magas voltára; ezek mellett rend tisztaság, kényelem, s kellemes külső minden gyógyszerháznak csaknem olly szükséges 's nélkülözhetlen kelléke, mint ajánlásra méltó. Az asztalok erősen álljanak, szükséges eszközökkel ellátva; az edények olly anyagból készültek legyenek, hogy a beléjük öntött szerek től meg ne támadtassanak, leginkább üveg, kő vagy valódi porcellán edények alkalmaztassanak, minden edény a ben levő szer nevével jelöltessék meg; a fiókok elég vastagok, s tökéletesen becsukhatók legyenek; egy fiók csak egy szert tartson, s olly fából készített, melly a beléző szer szagát ne közölje; a szállékony szerek s föleresztett savak üvegei, dugaszaikon kívül még bőrrel

hójjal vagy papirossal is köttessenek be; a vonatok, méz, és sűrűsített nedvek csak igazi porcellán vagy kőedényekben tartassanak, az írscuprokhoz szinte legalkalmasabb a kőedény; erős hashajtó, bódító s más hőszeretek elkülönözten, úgy nem különben az igen erős illatu és mérgező szerek is különös helyen tartassanak; — a mérlegek igazok, kissebb-nagyobbak legyenek, a használás által elkopottak ujakkal cseréltesse fel, a súly a szigorúsáig pontosan vizsgáltsék meg, különféle osztályzatú s elannyira tökéletes legyen, hogy egy szemmer 16-odrészt is lehessen vele mérni; — a mozsarak s dörzsölő csészék czélszerű anyagból készültek legyenek, hogy a törendő vagy dörgölendő szerek meg ne támadhassák; a lapoczkakanalak s porczogók szinte czélszerűek a labdac s műszer csatornáit ne réz, hanem ezüst vagy aczélból készítsenek, úgy nem különben több más eszközök a tárban szükséges munkákra, mind megvizsgáltsanak; — a jelölvényeken — signatura — a gyógyszer-tár czíme, a beteg neve, az orvosság bevévés módja s a datum szorgosan s tisztán írassék fel; az orvosi rendelvények rendesen tartassanak; különös figyelemmel fogja a rendes orvos ezeket vizsgálni ha vajjon oklevéllel ellátott orvosszemélyek írják-e; a beteg, orvos neve, úgy szinte a datum feljegyzvék-e, s a ráírott árjegyzék a törvényes árszabással megegyez-e?

4-er a *szerkamrának* közönségesen a ház felső emeleteiben kell helyezve lenni; itt is a tisztaság s rend állapotját fürkészsze az orvos; az edények szinte a benlévő szerek neveivel jelölendők, a hős gyógyszerek külön helyen tartandók.

5-ör. A *fűpadlás* elegendő nagyságú, tűztől biztosított, száraz legyen; a bódító s más hőserejű növények a többiektől pontosan elkülönözve szorgosan őriztessenek; aszá-

ritóhely jól deszkázott s osztályzott legyen. nehogy a növények összezavartassanak.

6. A *műhely* szükséges hogy tűzment legyen, kőből készült, szabad levegővel s elegendő világgal elátva; a műhely eszközeihez számítandók a lég és hőmérő, a Woulfe féle készüllet, légcső, vasbol készült nagy mérlegek, tisztán tartott s el nem használt mértékek, horganyzott serpenyők és rézüstök, prések, mozsarak, töltsérek, sziták, átszűrű kalapok s mindenféle üvegek, dugaszok; a kút közel legyen s ha lehet ebből a' műhelybe cső vezesse a vizet, tisztaság és rend ömöljék el itt is mindenem.

7. a *pincze*. Minden gyógyszerháznál lényegesen szükséges egy jó s kényelmes pincze. Vizsgálja meg az orvos ha nem nagyon penészes vagy nedves-e; az itt tartatni szokott szerek illő rendben, majd polczokon, majd ászkikon álljanak.

8. különös elővigyázatot fog fordítani, ha vajjon a felhozott helyekben a mérges szerek a többiektől elkülönözve zártan tartatnak-e? vajjon e mérgek föntartása, eladása feletti felsőbb rendeletek a gyógyszerárústól pontosan teljesítettnek-e? csak graduált orvos rendelvényire adhatják ki a mérges szereket, az 1812 Mart. 12-ről 5703 szám alatt helytartó tanács utján költ királyi parancs értelmében a himany, villó, levált veres higany s az ónkészítmények bensőkép rendelése a polgári sebészeknek sőt a sebész mestereknek is, a főorvosnak tett előleges bejelentés nélkül, meg van tiltva; azok orvosi rendelmények nélküli eladása pedig keményen tiltatik.

9-er a *szerek vizsgálata*. Nem szükséges egyenkint mind megvizsgálni azokat, szükség azonban, hogy a hatósabb vegytani készítmények kémlő próbák alá vettessenek, ugy nem különben a többi hatalmasabb szereket is a fü- és gyógyszerháztan elvei szerint szükséges megvizsgálni, ha valamely szer hibásnak találtatik, azonnal je-

gyeztessék föl s a szer minőségéhez képest a gyógyszerész vagy azoknak jókkali felcserélésére intessék meg, vagy pedig felelet terhe alá vonassék; ha gyógyszeráros a vizsgálók ítéletének helyességét el nem ismerné, a kérdésben forgó szer egy tiszta edénybe tétetvén a gyógyszeráros pecsétével pecsételtetvén le, az illető törvényhatóságnak átküldetik, melly azt feljebbi vizsgálat végett a pesti egyetemhez, mint e tekintetben fő bíróságunkhoz utasítja; a szer visszamaradt része a tanúk s a rendes orvos pecsétjével megerősítetvén, használata meggátoltatik: És így szorgalmasan s lelkiismeretesen megtévén a vizsgálatot, eredményét az illető helyhatóságnak tudtára adja, s mivel rend a lelke mindennek, a vizsgálat eredményének följegyzésére következő táblát ajánlom.

Átnézete n. n. nyilvános gyógyszerár . . . évben tett vizsgálata eredményeinek:

Állapotja		Jegyzéke
A gyógyszerár helye.		
A gyógyszerár czíme		
A tulajdonos neve s polgári állása		
Provisor		
Segédek		
Üzönczök		
A vizsgálat napja.		
A tanúk nevei		
A gyógyszereknek jószág mennyiség s készítmód tekintetében.		
A szerkamrának		
A műhelynek		
A pinczének		
A fűpadnak		
A mérték, gyógyszerárak, kiszolgálás az s egyéb megjegyzendőknek.		

Az ujonnan keletkezett gyógyszerárakat a megnyitás alkalmával azonnal a legszigorubb vizsgálat alá vetendi, felkervén a gyógyszerészt, oklevele s gyógyszerár-felállítási szabadalma előmutatására.

A gyógyszeráros hosszan tartó betegsége esetében megint a rendes orvos, hogy egy okleveles, s elég ismerettel bíró egyedet tartson, ki vezérelje s ellássa a tárdolgait. Ügyelettel legyen továbbá némelly kényelmesebb gyógyszerészekre, kik elhanyagolván táruk állapotát azt egészen a segéd s üzönczökre bizzák, barátságosan meg fogja őket inteni mellyre ha nem hajtnának az illető helyhatóságnál teend lépéseket. A gyógyszerész halála esetében rendelkezni fog, hogy azonnal elláttassék a gyógyszer-tár egy ügyes és okleveles egyeddal.

Honunk körülbelöl n. m. m. k. helytartó tanács szabaldalmával ellátott mintegy 330 közgyógyszertárral bir, ezeken kívül olly helyeken hol közel rendes gyógyszer-tár nem létezik, a helyt. tanács 1770. 11-ik Sept. 1773 10. April. s 1787 25-ik nov. költ. rendeleti erejénél fogva az orvos személyeknek megengedvék házi patikákat tartani, azon feltétel alatt, hogy gyógyszereiket csak valamellyik hiteles honi gyógyszer-tárból vegyék, mellyek a' szerek jósága s valódiságáról kezeskedni tartoznak; az illy tárcskákat rögtönözve többször tegye a rendes orvos szemléje tárgyává, s felügyel, hogy e házipatikák szerei csupán a törvényes árszabás szerint árultassanak.

A bábákat illetőleg ügyeljen, hogy csak hiteles intézetben képzett s a mesterség titkaiba jól beavatott egyedek üzhessék gyakorlatukat; mimódon járnak el hivatalukban, s menyire felelnek meg a vett oktatások elveinek? úgy nem különben intézkedni fog, hogy arányosan legyenek elosztva a nép számához, különben ha többen lesznek alávaló utakon, a tudomány szentségével meg nem férhetőleg fognak egymás ellen kenyirigységből ólalkodni, ha a szükséges számnál kevesebben lesznek a hiánt az álladalom fogja érezni, mert a terhesek és szülőkkel természet ellenes bánásmód s ügyes és okos szülészek és

szülésznőknek nemléte, fájdalom! számos polgártól fosztja meg az álladalmat évenként s végr :

E cikkben tárgyazandónak vélem még a rendes orvos felügyelését, a megyéjében netalán lappangó kóbor szintárok, kuruzslók, vendadák s minden más néven nevezendő avatlan kezekkel a' tudomány szentségébe nyulni merő kontárokra, s azoknak kiírtását; mert a polgári életben veszedelmesnek, s az álladalom jólétét akadályozónak tartok ugyan minden monopoliumot s szabadalmat, de nélkülözhetlennek tartom azt az orvosi rendre nézve; mert tudományának tárgya az élet, mellynél drágább javát embernek nem ismerem, mellyet tehát sem publicopoliticus nézetből senkinek veszélyeztetni nem szabad. Mert bár igaz, hogy minden embernek szabad embertársán segítni, s viszont mindenkinek szabad segítséget bárkitől el, vagy nem fogadni, ez áll ugyan elvben, de nem a gyakorlatban, különösen a gyógyításra nézve. Itt ugyan is lehető legnagyobb garancia kell — mert élet van játékon — hogy a gyógyító egyed ismerje mind a bajt mellyen segítni akar, mind a szert mellyet az ellen ajánl, mi a kuruzslók sergénél egyáltalában hiányzik, mert a garancia csupán és egyedül az e tekintetben egyetlen competens bíróság az orvosi kar szigorú vizsgálata következtében kiadott oklevelen alapszik. Az orvos tudomány mérhetlen kiterjedésű; a fegyverzett szemmel alig látható ázalékoktól fel a természet remekéig az emberig, a levegőben függő homokszemtől a hérczek gyomrában rejlő aranyig, szóval az egyetemes természet tárgyát teszi orvos tanulmányának, mind ez ismeretek tulajdonává tétele nagy önmegtágadásba kerül, mellyet nem minden ember bír meg, s egy embernyom alig elegendő rá, mert bölcsen jegyzi meg a nagy Hipocrates, midőn mondja: *ars longa vita brevis*. Kell tehát az emberiség legdrágább kincse érdekében létezni egy *moralis testületnek*, melly sa-

játjává téve, mennyire lehet az elődök tapasztalatit, s az ezekből elvont alapigazságokat az orvosi tudományban, egész lételét ez egyetlen ügynek szentelve, míg egyrésztől annak kezelhetésére jogot kizárólag méltán igényel, más részről mind azokat, kik az élet szent lángja körüli sáfárkodásra hatázzák magokat, előbb gyűjtött tapasztalataikra oktatta, sőt hivatásának teljesíthetésére képesítve, még akkor is csak szigorú vizsgálat után engedjen neki hatalmat élet s halál fölött. — De nem áll publico-politicus nézetből sem, mert mint értekezésem elején mondtam, az ember midőn társaságba állott az élet és vagyonbátorságot akarta kölcsönösen biztosítani, jól rendezett status tehát, ha céljai megközelítésén törekszik, fenyítlenül nem hagyhatja, hogy holmi jött ment családok által polgárnak jóléte egészsége élete — még pedig egy magát kizárólag a hazának s szenvedő emberiségnek feláldozott rend rovására — veszélyeztessék. Nem is említve azt, hogy midőn az ember társaságba állott, a közbátorság lehető legnagyobb biztosságára, életét egy a másiknak kölcsönösen lekötötte, mellyel többé nem szabad, mert ha szabad volna az öngyilkolás sem politikai sem erkölcsi tekintetben bűn nem volna. Nézetimet bizonyítja minden nemzetek általános összértelme, miszerint az orvosi rendnek kiváltságosan kell kezeltetni. Még a szabad amerika is, melly semmi szabadalmat s monopoliumot nem tűr kebelében, ez egyet nem csak maga épségében megtartani, sőt a tárgy komolysága s szentsége érdekében az avatlanokat teljesen kizáró szellemben tökéletesíteni kívánja. Egyik nagy kötelessége tehát a helyhatósági rendes orvosnak, felsőbb rendeleteknél fogva is az illy bármi néven nevezendő kontárokat a helyhatóság (ha másképp nem lehet) tekintélye erejével is elmozdítani, s ártalmas működéseikben megakadályoztatni.

III. A megyében létező gyógyforrások, fürdők, kór-szül-lenczházak s elmekórosok intézetére, iskolák s börtönökre való felügyelés

Mint rendes orvosnak mindenféle egészségi vagy ezzel összefüggésben lévő intézkedések felügyelete alá tartoznak.

A gyógyforrások és fürdők a honi helyhatósági orvosnak nem csak felügyelését igénylik, hanem — azon megbecsülhetlen körülménynél fogva, miszerint míg gyógyvizeink legtöbbjei a legjobb híres külföldieknek minőségben mit sem engednek, s számukra nézt honunkkal széles e világnak egyetlen országa sem mérkőzhetik — mondom e körülménynél fogva magoknak munkássági erejének nagy részét követelik. Nincs szép honunkban tán egy megye is, mellyben életadó gyógyforrás s életfentartó gyógyfürdő hiányzanék; de fájdalom! mennyivel adakozóbb vala a természet honunkra nézt e tekintetben, annál mostohább a szakmabeli férfiak előidézésében; honunkban — e gyógyvizek honában — csak alig foglalkozik egy két egyed a gyógyvizekkel. Európa bármely országa jobban ismeri saját forrásait s fürdőit, s innen jobban is tudja méltányolni azokat, mint a fürdődús magyarország övéit; melly míg saját vizeit nem is ismeri, külhoniakban évenként ezreket pazarol el. A szaktudósok e nemlétének, s az innen származó önismereti tudatlanságnak szükséges következése először azon tény, hogy honfiaink legtöbbjei külhoni, mieinknél alábbvaló fürdőkben keresnek üdvet, a nemzeti gazdaság nem kis kárára, másodsor azon hanyagság, azon megöelő indifferentismus, mellyel legtöbb fürdőbirtokosok az ügy iránt viseltetnek. Egyik ok által támasztott okozat így okává válik egy másik okozatnak,

*

s így tovább. Valóban ideje volna egyszer ébredni már, ne legyünk még mindig közönyösek honunk e roppant kincse iránt! Teljesítsük be eskünket, mellyet tevénk, midőn a cselekvés pályájára léptünk, miszerint mindent elkövetendünk annak előmozdítására, mi a szenvedő emberiség érdekében jó és hasznos. Mi lehet uraim! e tekintetben, mi igyekezetünket inkább igényelhetné: mint a fürdők állapotja? Valóban kijelentem, minden rendes orvos csak legszentebb kötelességét teljesitené, ha megyéjét helyrajzi tekintetben beutazván, annak körében létező minden gyógyforrásokat, vegy- és aránytanilag megvizsgálván, közönségével megismertetné; kivált a látogatottabbakra nézve, a gyógyfürdő erejéhez mérendő kórokat meghatározná, s mind ügytársai- mind általában az egész emberiséggel közlené: egyszersmind a fürdő birtokosokat az emberiség haza és saját erszényök érdekében felszólítaná energicusabb intézkedésekre a fürdők körül, hogy részint honismeretlenségéből, részint fürdőikényelem hiánya miatt— melly fürdőinkről általános panasz, — ne legyeuek már egyszer kénytelenek nagyjaink kultartományok fényes fürdőiben pazarlani a drága magyar pénzt. Építsetek fürdőket mindenek igényeinek megfelelőket, s meglátjátok nem dobtátok ki pénzetöket ablakon, habár a tudomány, emberiség és hon háláját számba nem vennétek is. —

Egyébiránt a már fenálló fürdőintézeteket köteles a rendes orvos többször megvizsgálni, vajjon nem élnek-e a betegek vissza a fürdással, betegségeik vagy bajaik nem ellenkeznek-e a fürdő hatásával? az ételek és italok nem vágnak-e túl azon körön, melly többé a fürdő rendeltetésével meg nem fér: mind e körülményeknél fogva munkás lesz, hogy minden nevezetesebb fürdő legalább nyaranta látassék-e egy műértő orvossal, végre vigyázzon fel a kuruzslók s kontárokra, mert ezek nagy tömege a híres s látogatott fürdőket gyakran gyülpontul szokja használni.

Mi a kórházakat illeti, évenként többször, de kivált a kerületekben teendő hivatalos utazás alkalmával, tartozik minden kórházat szorgalmason megvizsgálni, s az eredményt következő tábla szerint tisztí eljárásánál fogva a hatóság elébe terjeszteni-

Tudósítás N. N. kórház évi állapotjáról.

A kórház neve	Múlt évről hátramaradt	felvételt	Elbocsáttatott		Megtolt	jövő évre visszamaradt
			gyógyult	nem gyógyult		

A kórházak vizsgálatában ügyeljen különösen a szükséges tisztaságra, rendre, szolgálatra, s a betegek állapotjára stb. „vajjon az illető orvosok s sebészek a látogatásokat rendesen s lelkismeretesen megteszik-e? vajjon a betegápolók s ápolónók elegendő számban, s kellő tulajdonnal bírók-e? vajjon a tápszerek elegendő mennyiség s minőségben szolgáltatóknak e ki? miféle módon kezelik a kórház gazdasága, nincsen-e megterhelve adósságokkal? mind olyan tárgyak, melyek figyelmére a legnagyobb mértékben érdemesek. Azonban megjegyzem, hogy több helyhatóságaink kórházai a rendes orvos felügyelete alól helytelenül-e vagy nem (?) ki vannak véve, s a felelet terhe egyedül a rendes kórházi orvosra hárítva.

Illy hivatalos utazása alkalmával minden nyilvános intézetekre, millyenek az iskolák, árvaházak, nevelőintézetek, s törtönök, terjedjen ki szemléje; mindenkor azonban szorosán csak az orvosi s egészségi; és soha nem más ügy érdekében és szempontjából.

A lelenczházakat illetőleg fájdalom! még honunkban nem lehet köteletség irántok; ezeknek szükségét legalább nagyobb városinkban a mindennapi nélkülözhetlen kenyérral lehetne csak nem azonosítani; adja az ég, hogy a rendes orvosnak ezek iránt köteleességeit is minél előbb fejtegethesse vallamellyik, értekezésemhez hasonló tárggyal fellőpendő, úgylársam! — Az árva s nevelőházaknál, mennyire köre engedi, ügyeljen, ha vajjon az árvák s tanuló ifjuság egészségét érdeklőleg az intézet megfelel-e a czélnek, s a szellemi fejlődés mellett nem mellőztetik-e el a testi, mi által a lélek is nyer, s ennél fogva lépjen fel a rendes orvos, mert körébe vág, a szüléket, az iskolák előljáróit figyelmeztetni a testgyakorlás elhanyaglásából származó bajokra; a táncz, az uszás, korcsolyázás stb. egyiránt nem csak hasznos, sőt szükséges testmozgások az ifjunak. Felügyelés rájok e gyakorlatokban, nem eltiltás — mint tapasztalhatni — vezet czélhoz.

S végre a börtönökre jővén: a 19-ik század szelleme hatalmasan kiált megyei börtöneink ellen, mert ezek nem hogy szent rendeltetésőknek — az elfajult emberből jót képezni — meg felelnének, sőt inkább bennők a történetesen vétkesek vagy csak tiszta gyanusok is valóságos elvetemült gonosztevők ké fajulnak. S e mellett ártalmas helyzetők, tisztátlanul tartások, e szerencsétlen lényekre gyakorolván életölő befolyásukat, számosan vesznek-el még mielőtt hosszadalmas törvénykezésünk kimondhatta volna rá szigorúságát. Van reményünk, igen is; a fenyítő törvénykönyv alkotásával megbizott országos küldöttség köz tiszteletű tagjai kezeskednek róla, hogy erre nézve a legüd-

vösebb eredményeket várhatjuk. Csak arra vagyok bátor figyelmeztetni az illető rendes orvos urakat, hogy még erre néhány év szükséges, s ha meg is van az üdvös törvény, van példa reá, hogy húzamos ideig nem megy foganatba: pedig bár csak egy a megbánók kebléből eredett könyecseppet megkimélni, s csak egy szellemileg eltévedt, s anyagilag veszni kellő polgárt megnyerni a hazának szent kötelessége minden, annál inkább a helyhatósági orvosnak.

IV. A járvány s ragályos kórok alkalmávali intézkedések s szabályokra való felügyelés.

Minden egyes orvos és sebész lélekismeretes tisztének ismerje, mihelyt 6 — 8 emberen vagy állaton hasonló jelenségű halálos betegséget tapasztal, a rendes orvosnak azonnal jelentést tenni, ki a helyhatóságnál teendvén lépéseket, intézkedni fog, hogy a járványnak gát vettessék. — Nem csak az orvos személyzet pedig, hanem minden helységi előljáróság, urodalmi tisztség, feleletterhe alatt köteleztetik illy szomorú esetben jelentést tenni. A rendes orvos tartozik a már benne szinylődő helyekben a tudomány szabályai szerint intézkedni, különösen tervet készíteni, geographicus helyzet szerint, a közlekedés elzárására, s a ragálytartó anyagok s kelmék kivitele megakadályoztatására. Ha már nagyobb kiterjedésű helyek méltelyesedtekbe a ragály által, az illető helyhatóság engedelmével, többeket hatalmazhat fel ideiglen a rendes orvosi tisztség vitelére, maga pedig a baj középponti helyére, hol a járvány legjobban dühöng kimenvén, igyekezni fog az okokat fürkészni, mellyek a járványt gerjeszték s táplálják, s mindezekről pontos jelentést teend a hatóságnak; a jár-

vány s ragályos kór természetét kiismervén, körülményekhez mért tapasztalati gyógmód s életrendszerről gondoskodván, ügyfeleit az eredményekről tudósítja, többször tanácskozáván velők. A hely színéről nem távozik míg egészen vagy nagyobbára meg nem szűn a kór, ha pedig né tán sürgetőbb ügyek más felé szólítanak, egy értelmes orvos ügyfelét, vagy szükség esetében sebészt is foghat önhatalmából helyettesíthetni, szükséges utasításokkal ellátva, illy szerencsétlen esetben minden magán, annál inkább a hatósági rendes orvos érdekmenten, egész a koldusnak földből hányt nyomoru lakáig köteles leendő kiterjeszteni a tudomány vizsgáló erejét. Gondja lesz, nehogy a gyógyszeres kiszolgáltatásakor zűrzavar s rendetlenség támadván, azok felcseréltesenek; e végett a vényre a beteg nevét függeszse mindenkor a magáé mellé, a gyógyszerész-től a jelölvény mellé iktatandót; szegényeknek a köz pénztár rovására ingyen szolgáltatassanak a gyógy s ételmezési szerek, azonban minden felesleges költség illy szorgos időben kerültesék. Különösen az illy szerencsétlen időkben kifejlődni s a tudatlan nép közt gyorsan terjedni szokott, gyakran a kór nál veszedelmesebb következményeket szülő elő- s haláteleteket elfojtani mindenkép igyekezzék. Köteleztetik továbbá a kór folyama alatt tapasztalatinak minden eredményét két hetenkint, vagy szorgosabb esetekben minden héten a helyhatóságnak bejelenteni, hozzámellékelvén a betegségállapotí táblákat következő időmban készítendőket.

Jegyzéke N. N. környékben az ... egész ig
dühösködött járvány alatt beteg lett, felgyógyult és meg-
holtaknak.

Járvás	Helyek			A betegség	száma					Visszamaradt betegek	Jegyzetek
	Város	Mezőváros	faluk		a betegeknek						
					az utolsó je- lentéstől visz- szamaradt	az újaknak	összesen	felgyógyultaknak	megholtaknak		

Hogyha minden rendeletek s okszeres gyógymódok alkalmazása ellenére, a ragályos kór szünetlen dühösködve terjedne, a használt gyógymódok s rendeletek okadatos pontos felírásával a helyhatóságot erről tudósítandja, melly azt az országos egészségi osztályzathoz, a haza fő orvosához juttatván, rögtöni utasításokat fog kérni, s azok szerint hivatalában a rendes orvos eljárni. A járvány megszűntével egy általános jelentést készít, mellyben pontosan meglesz határozva keletkezése, folyama, megszűnte, kiterjedése, tulajdonsága, a legjobbnak talált gyógymód, s általános minden érdekes, hogy okjunk s okjék illy szerencsétlen esetekből a jövő nemzedék is, mert az orvos nem csak korának él, hanem él minden időnek. A járvány általános átnézetét következő tábla szerint dolgozhatja ki.

Általános átnézeti táblája n. n. kerületben honapokban uralkodott járvány alatt gyógyult s megholtaknak:

Járás	Tájék		népszám a kór előtt	népszám a kór után	betegség szaka		száma			népszám a betegség után	Jegyzetek
	Város	mezőváros falú			eleje	vége	a megbetegülteknek	felgyógyultaknak	megholtaknak		

A bujasenyves ragály, ez azon százfejű hydra, melyet letiporni nem képes az összes orvosi tan. Dicsőségére legyen mondva őseinknek, ő előttök, midőn egész Europa nyögött benne, e kór egészen ismeretlen volt: de fájdalom! már ma' nem csak buja fényűző városinkban üté fel lakhelyét, hanem a csendlepte falvakon s pusztákon is, hol eddiglen a tiszta moralt keresni kellett, hol a munkás erős élet ellensúlyul szolgált a harapodzó méregnek, már ma mondom mindennapi valamí. Az oláhság közt szerte tenyészik. Volt alkalmam látni ns. Krassó megye adózók számára alapított bujakórházában mintegy 40 egyeden — a helybeli rendes orvos szerint e szám alig teszi tizedrészét a bujakórban sinlődő adózóknak — olly válogatott, különösen tanúságos példányait, minőket a legbujább s fényűzőbb városok roppant kórházaiban alig fognék szemlélhetni. A magyar parasztság között sok helyen súly név alatt lapang. — Kötelességének ismerje a r. orvos e testet s lelket még a jövő nemzedékben is egyiránt satnyító kórnak gátokat vetni, a már benne szenvedőkre a helyhatóság figyel-

mét fordítani, s ne Krassó megye követésre méltó példájára buzdítani. A városokban ideje volna már egyszer a dolgot komolyabban fogni, szomorúan tapasztalhatni, mikép erős és izmos deli ifjaink, kik tanulás végett fővárosunkba sietnek, alig múlik el néhány hónapja a városi életnek, már testben és lélekben megtörötten térnek vissza az anyyira kedves szülőilakokba, gyenge s erőtlen nemzedékkel látandók el a kedves Hunniát, ilyenekről éneklé Horác:

Non his juvenus orta parentibus
Infecit aequor sanguine punico;

— — — — —
Damnosa quid non imminuit dies
Aetas parentum pejor avis tulit.
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiore.

A marhad g alkalmával intézkedéseket teend a hatóság tekintetével, mellyek által a marhákali közlekedés elzárassék, a szokott marhavásárok elhalasztassanak, a hatóság rendes barmászait utasításokkal fogja ellátni, kiktől időnkint táblákba szerkezett rendes tudósításokat fog kívánni a dolog állásáról, s ez uton tovább jelenti a tárgy mi-benlétét, okait kifürkészi, s a hatóságot azok eltávoztatására szorgalmaztatja. Sőt kötelessége erejénél fogva a hely színére is kimenvén, a kór természetéhez mért tapasztalati gyógymódot fog megállapítani, melly egyszerű s könnyen megszerezhető legyen. A betegségtől megtámadtakat az egészségeseektől elválasztatja, a dögöket szőröstül bőrostül mélyen elásatja, s különös figyelmét arra fordítja, hogy a vágószékek alá kerülő marhák még a betegség gyanújától is mentek legyenek. A dög megszűntével szinte általános jelentést fog tenni az egész tárggyrol.

A kutyák közt kitörő dühösség alkalmával gondja legyen, mihelyt az állaton a dühösségnek jelei észrevéte-

nek, az azonnal agyon lövessék; hogy ha már a ragályt valamely emberrel közölte, a dühös állatot addig nem kell megölni, míg az orvos egészen meg nem győződik a ragály valóságáról, hogy osztán a megsérült emberrel a tudomány elvei szerint bánhasson. Honunkban a szükségesnél több kutyákkal vagyunk ellátva, vajjon nem lehetne-e a helyhatóságok figyelmét erre fordítani.

E cikk alá sorzandónak tartom a védhimlő beoltásakor kötelelességeit a rendes orvosnak. Minden, mi e tárgyban a megyében történik a rendes orvos tudomásával történjék, kitől a megye a történetek rendes folyamáról tudósítást követeli, ki ezért köteles ügyelni, hogy az oltás egészen az ismert szabályok értelmében eszközöltessék; intézkedni fog hogy kerületében elegendő számmal, s egyes oltószemélyek legyenek, kik elméleti ismerettel párosult gyakorlati ügyességgel is bírnak. A rendes orvos oltás alkalmával többször ki fog a hely színére menni, tudomást venni magának, ha minden rendesen végeztetik-e, s ha néhány álhimlőzést vesz észre, fürkészi okát, vajjon az oltóanyagban vagy az ügyetlen bánásmódban gyökerezik-e a hiba? s ezek szerint fog intézkedni. Az eredményről táblákat viend: fő kötelelességének ismerje, hogy mindenkor friss, s valódi tehén-védhimlő alkalmaztassék az oltásokra, ez üdvös célt elérni legkönnyebben oltó intézet által lehet, mellyben egész éven által szakadatlanul gyermekek oltatnának be, s így egy karból a másikba menvén által a jó anyag, mindenkor frisset és valódit birhatnánk. Honunkban az oltás rendetlensége s hasznavehetlenségét egy részről ugyan, azon hanyagságnak, mellyet az ügy iránt hatósági orvos személyzetünk tanúsít, de más részről bizony csakugyan az alkalmazott anyag rossz létének tulajdoníthatni. Valóban, mintegy gúnyára lehet az időnkben egyébként szépen virágzó orvosi tannak, gúnyára az orvosok díszje a nagy Jenner érdemeinek, olvasni hirlapjainkban, mi-

szerint most ennyi s ennyi esett 'áldozatul' a pusztító himlőnek, most itt majd amott kelle az iskolákat ideiglen bezárni; bizony mondom szomorú dolog, hogy ennyire méltányoljuk egészségi ügyünket, ennyire érezzük kötelességeinket s állásunk szentségét. Üdv és pártolás D. Magda urnak, ki némileg igyekszik segíteni e bajunkon, valódi s friss tehénvédhimlő anyaggal ügyekezvén szolgálni a hazának; hála neki az emberiség nevében!

A rendes orvosnak az előbbi éveken beoltottakra is különös figyelemmel kell lenni, s az eredményből egy általános következtetést huzván, a jövő oltásokat ezek szerint intézendi. Az oltás bevégeztével tartozik a rd. orvos az összes orvos oltószemélyzet segédelmével egy általános kimutatását adni az azon évben történt oltások eredményének, melly az ország fő egészségi személyzetének megküldvén az egész haza ebbéli állapota ekkép az illető kormány tudomására jut, s az országos intézkedések ezek szerint rendeltethetnek el. A sorozat az A. alatti tábla szerint történhetik. Az általános betegség vonalzat alatt előadatik micsoda általános kór mutatkozott az oltás után, mint péld. általános védhimlő, vagy más bőrküteg, vagy láz A gyógy mód vonalzat alatt meg kell érinteni, használt-e gyógyszer vagy nem? ha igen, milyen?

V. A törvényszéki esetek s kérdések körüli vizsgálatok.

Eddig úgy tekintettük a rendes orvost, mint a megyei helyhatóság egyik tisztí tagját, kinek a megyei összeslakosság egészségi felügyelete jutott fő osztályrészül, most át megyünk hivatalának másik lényegére, melly egészen különbözik amattól, s ugyanazért a tudomány is melly a helyh. r. orvosnak szinte szaktudománya, lényege-

sen különbözik amattól, s már régibb időktől fogva igen helyesen választaték el egymástól. A törvény értelme szerint honunkban a helyt. r. orvosok azok, kikhez az orvostörvényszéki esetek s vizsgálatok tiszte tartozik; csak betegség, vagy valamely nagyobb, szinte hivatalos foglalkozás menthetvén őt fel, egyébiránt, a vizsgálandó tárgy sűrgetős létében egy más, a környékben tekintetben lévő orvos vagy rendes sebész is, a hatóság engedelmével, betöltheti helyét.

A törvényszéki orvosi vizsgálatoknak tárgya lehet minden törvényszéki eset, melly a szélesen kiterjedő orvostudomány ágaiba vágván, műértő orvos kémletét megkívánja. Az egyes esetek, mellyek egy egész rendszeres tudomány tömegét tennék, nem lehetnek szűk körű munkám tárgyai, egyedül általános nézetekből indulva ki, azon viszonyokat s kötelességeket fogom előadni, mellyekhez a törvényszéki eljárásokban a rendes orvosnak magát tartani kell.

A vizsgálat folytában gondja leszen a szükséges eszközök s minden más segédszerek előállítására, minden megyei hatóság köteles tartani az orvosi tudományhoz, különösen a sebészethez szükséges eszközöket, mellyek a r. orvosnak felügyelete s felelősége alatt lévén, tartozik azokat a legjobb s leghasználhatóbb állapotban tartani, hogy rögtöni esetek alkalmával azonnal használtathassanak. Gondja leszen továbbá a vizsgálandó ügynek vagy tárgynak alkalmas helyre áttételére, hogy ne legyen kitéve a bamész népújságvágyának; az ügy mibenlétének felvilágosítására a meglévő körülményeket szigorúan megvizsgálja, s az eredményeket a logica s orvostan szabályai szerint összeveti, a hiteles szemtanúk vallomásival; azonban vigyázzon hogy senki fiának az illy alkalommal tömegben terjedő pletykái által el ne csábittassék; minden körülményt jól megfontalván készítse magát a vizsgálatra, mellyet egészen a törvényszéki orvostan szeriut intézzen. Az illető rendes sebész

(vagy ha a tárgy komolysága kívánja több orvos) s a nélkülözhetlenül megkivántató törvényes személyzet (szolgabíró eskütt, vagy két táblabíró, városokban polgármester vagy tanácsnokok) jelenlétében lelkesen fogván az ügyhöz, minden az illető törvényes személy zettől teendő kérdésekre különös tekintettel lévén, bármi csekélységet sem hagy figyelem nélkül, melly csak legkisebb sűgárt nyujthatna is az események felvilágosítására.

A vizsgálat alatt jegyzőkönyvbe fog iktatni a tény felvilágosítható minden jelenséget s körülményt, ha maga a vizsgálat által volna elfoglalva, egy más, ha lehet orvosi személy fogja a rendes orvos előmondása szerint feltenni a jegyzőkönyvet, minden szükségtelen bőbeszédű, nevetkező nézőket, kik az illy komoly dolognál a csendet háboríthatnák, tiszte erejénél fogva kiharancsoljon, azt ellentállás esetében rendőrség tekintetével is eszközzendő, és senkit a megnevezett személyzeten s egy két szolgálattevő egyeden kívül a vizsgálatnál meg ne szenvedjen.

A bevégzett vizsgálat után az írt jegyzőkönyvet hangosan felolvasván, semmi ellenvetés nem tétetvén, a r. orvos, úgy nem különben a vizsgálatához törvényesen tartozó személyzet aláírván, az átküldetik a hatóságnak, mintegy ellenőreül a készítenő látletetnek, mellynek készítéséhez nyugodt lélekkel s csendes lelki ismerettel fogjon a rendes orvos, s jelenvolt ügytársainak szinte kérje ki véleményét.

A látletet egy lélekisméretes, az illető hatóság felszólítására gyanús esetekben tett orvostörvényeszéki vizsgálat eredményei nyomán készített hiteles iromány. Minden rendes látletet négy részből áll, 1. az előzmény; 2. történeti; rész; 3. véleményadás, 4. berekesztés.

Az előzményben előadatik, kinek hivatalos felszólítására történt az orvostörvényeszéki vizsgálat? mikor?

s micsoda hivatalos íromány által? ennek keletkezte napja, úgy nem különben a vizsgálat előzményének okai, a helyhatóságtól a vizsgálatához kinevezett személyek nevei, végre a hely és idő, mellyben a vizsgálat történik, mind pontosan feljegyeztessenek.

A láttelel *történeti részének* magában kell foglalnia pontos leírását az egész vizsgálat menetének, kérdésekre tett feleletek, a vizsgálat alatt felöltő adatok, azon rendben, mint azok a vizsgálódó érzéknek feltűntek elősoroltassanak ügyelvén egyszermind, mennyiben egyez vagy távozik a kivont eredmény a tanúk vallomásától, kiknek neveik mindenkor a láttelelbe iktatandók.

A tulajdonképi *véleményadás* — vizsgálati eredmény — a talált adatok s jelenetekből az orvosi tan s szigoru logica útján vont következmény, ügyelettel a hatóság által támasztott kérdésekre. A véleménynek elegendő s erős alapokra kell építtetnie, a böncz- ép- kór- vegytan. elvei szerint, s a dolog természetéből levont tapasztalati következmény legyen; hypotheticus önkényes véleményekre mit sem lehet adni; egyébiránt a véleményadás mindenek felett igazságos önméggyőződésből származott legyen; kétséges esetekben a felvilágosító körülmények s bizonyítványok hiányában egyenes szívvel mondja ki a pontos meghatározás lehetlenségét, és soha se igyekezzék a r. orvos nyomoru szóhalmazzal takarni el a neki lübaul nem eshető tudatlanságot. —

A *berekesztésben* foglaltatik, hogy az egész láttelel az orvostan szellemében, a tárgy természetéből kivont eredményekből áll; erre következik a környék helye, keletkezés napja, szükséges tanuk s rendes orvos neve, pesétjeikkel együtt.

A természet terményeit, a mesterség műveit, melyek a tárgyra világot vethetnének, szükséges leend a lát-

lelet mellé függeszteni, úgy nem különben az esz. közöket, mellyekkel p. o. a sértés történt, minden más legkisebb tárgyak, mellyek csillámát is képesek a tény valódi állásának felfedezni, előhozatnak; a mérgezési gyanú esetében a megmaradt anyag s állomány, melly a gyanúnak csak színét is viselhetné, tulajdonsága kiismerhetése végett, a bélcatornában találtató állománnyal együtt vegytani vizsgálat alá vettessék.

Rögtöni halálozás, öngyilkolás, vagy erőszakos halál esetében, a tudomány elvei szerint a legnagyobb pontossággal fogja megtenni a halott vizsgálatot, s feltenni a látleletet. Megsértés, sebzés vagy erőszakos halál esetében a sérültet vagy halottat külsőleg előbb szorgosan megvizsgálván, meghatározza a sebek számát, felületet vagy mélységet terjedelmét; mennyire veszedelmes, mennyiben halálos voltát, úgy nem különben az eszközt, mellyel a sértés vagy halál tetetett, s végre ha a sértésekre a halál általánosan vagy csak viszonylagosan következett e be?

Mérges gombák által történt halál alkalmával, ha a gombának tudományos neve nem tudatik, adja inkább egy pontos leírását a gombának, mint sem azt ismeretlen népi nyelven határozza meg.

A szeplősítési vizsgálatoknál legnagyobb komolysággal, mint az ügy fontossága kívánja, s pontosan járjon el hivatalában.

VI. A rendes orvos egyes betegek iránti kötelességei.

Ezék ugyanazok, mellyek más orvosokéi. Nem melőzhetem még is el őket újra emlékeztetni, mikép nekik határozott fizetésök jár olly pénztárból, mellynek forrása a szegény adózó nép csekély keresete, tehát a ren-

des orvosnak szükségképp a szegényadózók érdekeit kell különösen előmozdítania, azt ingyen orvosi segélylyel s tanácssal ellátni.

Ne feledje azonban a rendes orvos, hogy neki sajátképp nem egyesek gyógyítása, nem az orvosi gyakorlat feladata, hanem a helyhatóság egészségi állapotja feletti általános örködés, s hogy az ez elvből folyó minden kötelességeinek megfelelhessen magán-gyógyítással nem is lehet sokat foglalkoznia.

VII. Általános tiszti kötelessége.

Évnyegyedenkint az egészségi állapotról, s azzal szorosán összefüggő körülményekről általános jelentést teendő a helyhatóságnak, idetartoznak az időjárás s meteorológiai táblák, következő alakban.

Nap.	súlymérő állása	hőmérő állása,	uralkodó szelek	Időjárás

Továbbá feljelenti azon javítási terveket, mellyek általánosan az egészségi állapotra befolyással lehetnének, ezenkívül azon körülményeknek jegyzékét, mellyek az ember s állat egészségére befolyással voltak, köteleztetik ezen kívül a megyéjében létező orvosszemélyzet állapoti tábláját is bemutatni.

Az n. n. megyebeli orvosszemélyzet állapotí táblája.

Nevek	rend- osztály zatuk.	éve / hely e		tartózkodás helye	állomásuk	fizetés	mellékhaszon, s an- nak forrását	Jegyzetek.
		fölavatta- tásuknak						
	Orvos dr. sebész dr. sebész m. polg: se- bész gyógy- szerész bába							Változások, áttételek, sza- porodás, halál- eset, előmoz- dítások stb.

A megyéjében létező kór- és tébolyodott házak álla-
potáról szinte tudósítást köteles tenni; továbbá ezen egés-
ség jelentéshez függeszti tudósítását a fenytőházak s bör-
tönökrül, különös észrevételekkel kísérve, a gyógyászat
s sebészet köréből. Végre az év végével részletekig ter-
jedő átnézeti táblát készít a nősült, szülött s halot-
takról, az ide mellékelt B. tábla szerint. Ezen jelentések-
nek alapjául szolgálnak a városi s kerületi orvosok és
sebészekről a rendes orvosnak megküldött jegyzetek, ugy
nem különben specificált táblái a kórházaknak az ápol-
különösen gyógyított, kibocsátott, meghalt vagy vissza-
maradt betegekről, s végre a plébánosoknak nősült szü-
lött s halottakról anyakönyve, mellyek a r. orvos szá-
mára mindenkor nyitvák.

Továbbá különös figyelmét fordítsa környékében a
természet mind három országábani különössége, ugy

nem különben minden csudaszülöttek s nevezetesb kór bonczani esetek megszerzésére, e részben is igen igen szegény egyetemünk gazdagítását mozdítván elő.

Ne mulassa el ezeken kívül mind azt, mit az emberiség haza s tudomány érdekében arra érdemesnek itél, nyilvánosságra hozni, időszaki sajtó vagy rendszeres munka útján, ekkép a világirodalomnak általában, különösen pedig a parlag kis magyar irodalom tárházát gazdagítandó. Igyekezzék szóval is tettel is, de e mellett tollal is — irodalmunk hiányait pótolva — rendeltetésének megfelelni. —

Rend lévén, mint már emlitém, mindennek lelke, hivatalos jegyzőkönyvet fog vinni, mellybe minden érkezett rendeletek számát, végrehajtását, s tiszti körébe vágó minden hivatalos eseményeket be fog igtatni.

Köteleztetik végre a rendes orvos a megye körében ott tartani lakását, hol az üléseit tartja, vagy különös esetekben ott, hol a helyhatóság rendeli. Az illető helyhatósági tisztviselőnek tett előleges jelentés nélkül, megyéje köréből nem szabad soha távoznia, sőt csak a megyében teendő akár magán akár pedig hivatalos utazásait is udomására fogja juttatni anevezett tisztviselőnek. Hosszasb időre pedig megyéjéből csak a helyhatóság közvetlen engedelmével távozhatik, egyik tekintélyes, s közbizodal mú orvos ügytársát nevezvén ki — az illetők engedelmével — helyetteseül.

T H E S E S.

1. Physicis municipiorum nostrorum, ut destinationi suae ex asse respondere valeant, major in publico-politicis influxus concedendus, eorum numerus augendus, simul materialibus amplius providendi forent.
2. Anatomia est basis medicinae totius.
3. Cranium cum ossibus faciei est tantum modificata vertebra.
4. Primigena organismi formatio processui inflammatorio maxime analoga est.
5. Sententia Willdebrandii de interrupta sanguinis circulatione multum veri tenet.
6. Maxima pars influxuum nocivorum per artis et scientiae peritum manucta sistit remedium.
7. Omnis processus dynamicus tantum ad determinatum gradum usque et per certum temporis intervallum propriam naturam suam conservat, deinde nititur in contrarium.
8. Ferum est optimum vitae, pessimum necis instrumentum.
9. Narcoticorum vis stimulans est mere negativa.
10. Venerem mercurius, hunc Neptunus fugat.

11. In aqua frigida reconditur vis altior quam nos hucusque suspicati sumus. H.
 12. Chirurgum in exercitio artis suae nec temerarium, nec timidum, sed audacem esse oportet.
 13. Antiqui morbi evanescent, novi oriuntur, aliorum natura, forma et intensitas temporis lapsu multum mutatur.
 14. Scorbutus in stadio tertio constitutus est idem ipse morbus ac febris septica.
 15. Oculus est speculum corporis et animae, ceteros sensus pluribus respectibus superat.
 16. Vix unquam aucta videndi potentia ophthalmiae symptoma constituit. Fabini.
 17. Ophthalmia Aegyptiaca tam per contagium, quam per alia momenta nocentia concitari potest. Fabini.
 18. Cataracta in patria nostra tam frequens ut morbus Hungariae endemius merito dici possit.
 19. Medicina publico-politica maximo est rebus publicis emolumento.
 20. Medicus deberet esse in patria, patriae, a patriae filiis educatus.
 21. Dokimasia pulmonum ad eruendam vitam infantis infidum sistit criterium.
 22. Obstetricia est pulcherrimus medicinae et chirurgiae ramus.
-

Österreichische Nationalbibliothek

+Z156436703

